

Τι είναι τα πολυτροπικά κείμενα και γιατί είναι χρήσιμα ή μάλλον απαραίτητα στην εκπαίδευση;

Μαρίνα Ροδοσθένους-Μπαλάφα

Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας

Συντονίστρια του Εξ Αποστάσεως και Συμβατικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος: Διδακτική της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας

Οκτώβριος 2018

UNIVERSITY *of* NICOSIA

Τι είναι το πολυτροπικό κείμενο;

Πολυτροπικό είναι το κείμενο που χρησιμοποιεί συνδυασμό σημειωτικών συστημάτων ή τρόπων για τη μετάδοση μηνυμάτων.

Είδη σημειωτικών συστημάτων:

- Λεκτικό (λεξιλόγιο, προτάσεις)
- Οπτικό (σταθερές ή κινούμενες εικόνες, χρώμα)
- Ηχητικό (μουσική, ένταση, ρυθμός)
- Χειρονομικό (κίνηση, γλώσσα σώματος, νοηματική)
- Χωρικό (κατεύθυνση, τρόπος διάταξης στον χώρο)

Είδη πολυτροπικών κειμένων

Τα πολυτροπικά
κείμενα μπορεί να
είναι:

Έντυπα

Ψηφιακά

Σωματικά

Παραδείγματα πολυτροπικών κειμένων

Εικονογραφημένα
παραμύθια

εικονοβιβλία

εφημερίδες

περιοδικά

ταινίες

αφίσες

διαφήμιση

ηλεκτρονικά
παιχνίδια

ηλεκτρονικά
μηνύματα

Κόμικς

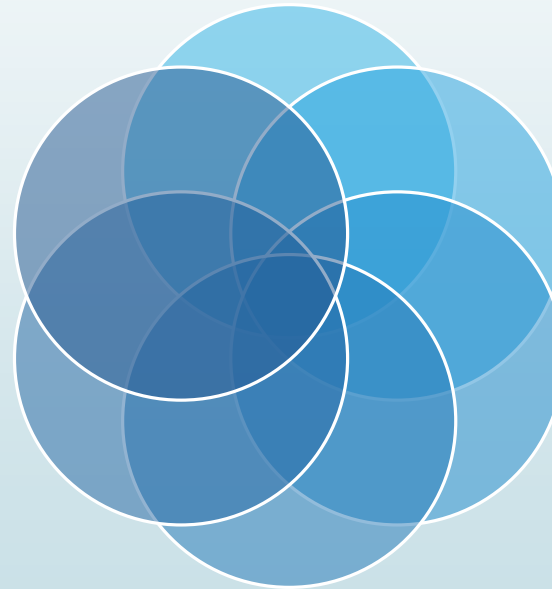
Power point
presentation

Μια ταινία τι σημειωτικά συστήματα συνδυάζει;

διάταξη
στον χώρο

Κίνηση

Κινοούμενη
και στατική
εικόνα

Λόγο

Μουσική

ψηφιακά
εφφέ

Ένα από τα είδη πολυτροπικού κειμένου που θα μας απασχολήσουν στα εργαστήρια:

Συνδυασμός λεκτικού και οπτικού συστήματος, όπως ήταν αυτό που ασχολήθηκαν οι μαθητές Μέσης στον διαγωνισμό που προκήρυξε το Υπουργείο Παιδείας το 2017 με θέμα: «Αναζητώντας το Πολύ-τροπο κείμενο. Ισορροπώντας ανάμεσα στον Λόγο και την Εικόνα». Υπήρξαν συμμετοχές με πολύ ευρηματικά κείμενα.

Λεκτικό σύστημα είναι το σύστημα επικοινωνίας των ανθρώπων με βάση την ομιλία, τον λόγο, τις λέξεις

Οπτικό σύστημα σχετίζεται σε ποικιλία τρόπων που αναφέρονται σε εικονιστικά στοιχεία (εικόνα, σκίτσο, πίνακας, φωτογραφία, σχεδιάγραμμα)

Εικόνα

Η εικόνα είναι πολυσημική, δηλαδή φέρει διάφορες σημασίες και έννοιες και διαθέτει, όπως και ο λόγος, τη δικιά της γραμματική για την ανάλυσή της.

Η εικόνα διαθέτει σύμφωνα με τον Barthes:

- Κυριολεκτικό μήνυμα = μη κωδικοποιημένο = δηλωτικό
- Συμβολικό = κωδικοποιημένο = συμπαραδηλούμενο

Στόχος ανάλυσης πολυτροπικού κειμένου

Όταν «διαβάζουμε» ένα πολυτροπικό κείμενο στόχος είναι να αντιληφθούμε τη συνοχή της δομής του και να συνεξετάσουμε τη συνέργεια των σημειωτικών συστημάτων που το συναποτελούν ως όλο

Για παράδειγμα αν έχουμε λόγο και εικόνα πρέπει να κατανοήσουμε την τελική σχέση:

- του κυριολεκτικού γλωσσικού μηνύματος
- του κυριολεκτικού εικονιστικού μηνύματος
- και του συμβολικού εικονιστικού και γλωσσικού μηνύματος

Είδη δεξιοτήτων που αναπτύσσονται μέσω της πολυτροπικότητας

Είναι σημαντικό οι μαθητές μας να εντοπίζουν, να αντιλαμβάνονται τη σχέση, την «αλληλεγγύη» και τη «συνέργεια» των τριών μηνυμάτων.

Οπτικός
Γραμματισμός
(Visual Literacy):

ενισχύει την
κριτική σκέψη

αναπτύσσει τη
δημιουργικότητα

ενδυναμώνει τη
μεταγνώση,
δηλαδή τον τρόπο
με τον οποίο
μαθαίνουμε

Παραμυθική, πολυτροπική διασκευή του *Ερωτόκριτου*,
εικονογράφηση Ίριδα Σαμαρτζή, εκδ. Διάπλαση 2015 (Βλ.
πώς απεικονίζονται τα μαλλιά της Αρετής. Πώς αυτό
συνδέεται με το λεκτικό κείμενο;)

Η τύχη τους τούς άκουγε κι έκανε τα δικά της,
ώσου η Ρήγισσα ένωσε ζωή στα σωθικά της.
Όταν εσίμωσε η στιγμή, του τοκετού η ώρα,
κορίτσι εγεννήθηκε και χάρηκε όλη η χώρα.

Η πόλη, οι κάμποι, τα βουνά άστραφταν και γελούσαν,
την ομορφιά του κοριτσιού στην πλάση διαλαλούσαν.
Η κόρη η μονάκριβη, όμορφη και δροσάτη,
φεγγάρι είχε πρόσωπο, ριχτά μαλλιά στην πλάτη.

Γεμάτη ήταν αρετές, τη λέγαν Αρετούσα.
Ήταν απλή ήταν γλυκιά, χρεία δεν είχε λούσα.
Η θεϊκή της ομορφιά πολλούς είχε τρελάνει
και κάποιος άρρωστος βαριά πέφτει για ν' αποθάνει.

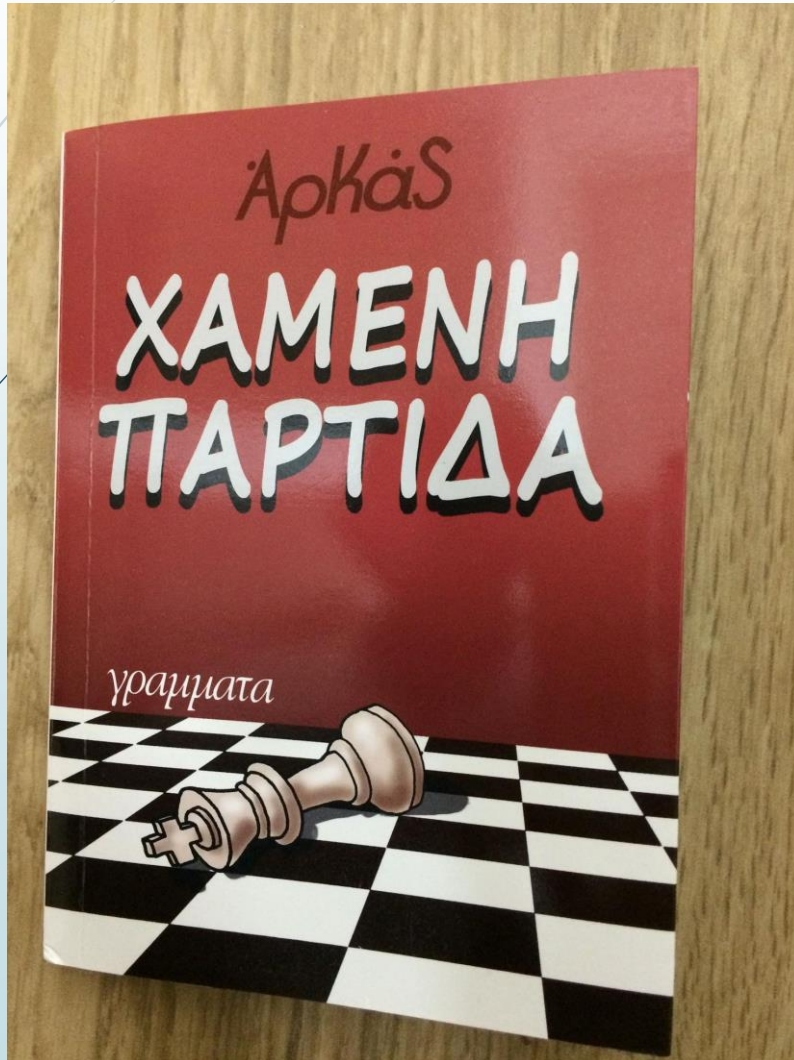
Αποχωρισμός Ερωτόκριτου και Αρετής.
Αντιπαραθετική απεικόνιση. Παράλληλη αφήγηση εικόνας
και λόγου (Βλ. ποιος κλαίει στο λεκτικό κείμενο και ποιος στο
εικονιστικό κείμενο).

Την ίδια νύχτα αντάμωσαν κάτω από το φεγγάρι
κι ορκίστηκαν πως κάποτε θα γίνουνε ζευγάρι.
Με δαχτυλίδι σφράγισαν του όρκου τα καρδιάτα
κι ύστερα αποχωρίστηκαν με δάκρυα στα μάτια.

Μονάχη μες στην κάμαρα έχει παρηγοριά της
την παραμάνα την πιστή, χάδι και συντροφιά της.
Τώρα ο Ηράκλης σκέφτεται μ' άλλον να την παντρέψει.
Σε γιο βασιλικής γενιάς την έχει προξενέψει.

Πόσο δραστικός είναι ο συνδυασμός γελοιογραφίας με σύντομο κείμενο; Γιατί;

- ▶ Παραδείγματα από μια πρόσφατη έκδοση Άρκας, εκδόσεις γράμματα, 2017
- ▶ Αναγραμματισμός στον τίτλο με τη λέξη πατρίδα. Καυτηριάζει την πολιτική και οικονομική κατάσταση της χώρας.
- ▶ Πόσο δραστικές είναι οι μεμονωμένες λεκτικές διατυπώσεις:
- ▶ «Η Ελλάδα βρίσκεται οικονομικά πιο κάτω και από τις τριτοκοσμικές χώρες». Ή
- ▶ «Το πολιτικά ορθό είναι το ανορθόδοξο».
- ▶ «Ο όρος ανάπτυξη κατάντησε παραμύθι πια».

Αρκάς, Χαμένη Παρτίδα

α) Μήπως η εικόνα συνδυασμένη με το λεκτικό κείμενο, δηλαδή η πολυτροπική διάσταση δίνει άλλη προοπτική στην πρόσληψη;

β) Πόσο η κοινωνική προέλευση και ταυτότητα του παραλήπτη επηρεάζει την πρόσληψη αυτή;

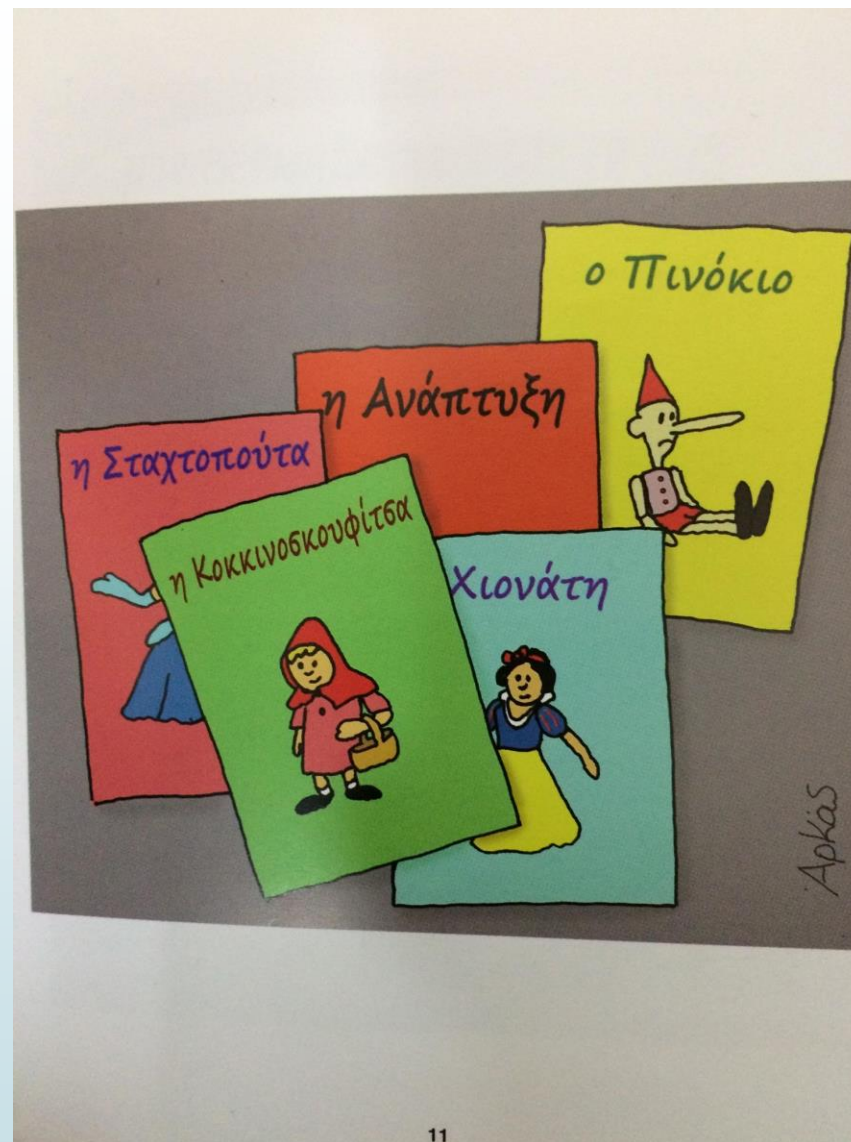
Αρκάς, Χαμένη Παρτίδα

Μία από τις ενδεχόμενες ερμηνείες της γελοιογραφίας με βάση τη συνανάγνωση εικόνας και κειμένου είναι ότι: το πολιτικά ορθό πλέον, είναι το ανορθόδοξο.

Αρκάς, Χαμένη Παρτίδα

Μία ενδεχόμενη ερμηνεία του παρόντος πολυτροπικού κειμένου είναι ότι ο όρος «Ανάπτυξη» στην Ελλάδα αποτελεί τίτλο κλασικού παραμυθιακού είδους, του οποίου βασικό χαρακτηριστικό είναι η φαντασία και όχι ο ρεαλισμός.

Συμπεράσματα

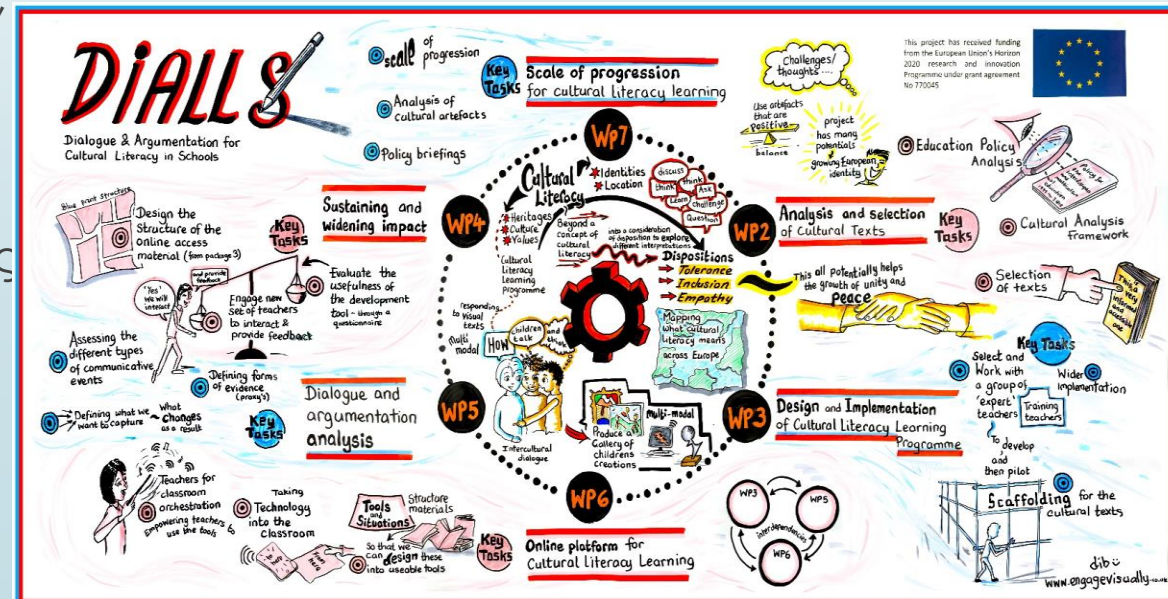
Γιατί
πολυτροπικά
κείμενα στην
τάξη:

- Παρέχουν περισσότερα ερεθίσματα από τα μονοτροπικά κείμενα
- Προάγουν την κριτική σκέψη
- Ενισχύουν τον πολιτισμικό και διαπολιτισμικό γραμματισμό
- Καλλιεργούν την πολλαπλή νοημοσύνη
- Είναι πιο ελκυστικά
- Μένουν στη μακρόχρονη μνήμη
- Προάγουν τη δημιουργικότητα
- Καλλιεργούν πολλαπλές δεξιότητες και γραμματισμούς, απαραίτητους για τον πολίτη του 21ου αιώνα.

Η πολυτροπικότητα ως ευρύτερη ευρωπαϊκή εκπαιδευτική τάση

DIALLS: Διάλογος και Επιχειρηματολογία για Πολιτισμικό Γραμματισμό στα σχολεία μέσα από πολυτροπικά κείμενα. Horizon 2020

- Το DIALLS είναι ένα ερευνητικό πρόγραμμα που συντονίζει το Πανεπιστήμιο του Cambridge, στην ομάδα του οποίου ανήκει το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας μαζί με άλλα επτά Πανεπιστήμια.
- Στόχος είναι οι εκπαιδευτικοί της Κύπρου, σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς από το Cambridge και άλλες χώρες εντός και εκτός Ευρώπης, με την κατάλληλη επιμόρφωση να φτιάξουν πολυτροπικό υλικό για Προδημοτική, Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση. Το υλικό θα εφαρμοστεί τόσο σε σχολεία της Κύπρου όσο και του εξωτερικού και θα αναρτηθεί σε κοινή πλατφόρμα του ερευνητικού προγράμματος για πρόσβαση από όλους τους ενδιαφερόμενους εκπαιδευτικούς ανεξαρτήτως προέλευσης.
- Οι πολυτροπικές προσεγγίσεις και οι δεξιότητες που καλλιεργούνται μέσω αυτών αποτελούν βασικό μέρος της παιδείας των μαθητών εντός και εκτός Ευρώπης κατά τον 21ο αιώνα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία και σύνδεσμοι

- ▶ Adami, Elisabetta, «Multimodality», στο *The Oxford Handbook of Language and Society*, επιμ. O. García, N. Flores και M. Spotti (Oxford, New York: Oxford University Press, 2017), σσ. 451-471.
- ▶ Barthes, Roland, «Η ρητορική της εικόνας», στου ιδίου *Εικόνα-Μουσική-Κείμενο*, πρόλ. Γιώργος Βέλτσος, μτφρ. Γιώργος Σπανός (Αθήνα: Πλέθρον 1997), σσ. 41-59.
- ▶ Ροδοσθένους-Μπαλάφα, Μαρίνα, «'Φεγγάρι είχε πρόσωπο': Ποιητική εικονοποιία και εικονογραφία στην πιο πρόσφατη παραμυθική διασκευή του *Ερωτόκριτου*», στο *Δημιουργική Διδασκαλία της Λογοτεχνίας: Εισηγήσεις και Πρακτικές Εφαρμογές στη Δημοτική Εκπαίδευση*, επιμ. Μαρίνα Ροδοσθένους-Μπαλάφα (Αθήνα: Γρηγόρης, 2017), σσ. 106-119. Βλ. αναρτημένο στο <https://unic.academia.edu/MarinaRodosthenousBalafa>
- ▶ Αρκάς, Χαμένη Παρτίδα (Αθήνα: Γράμματα, 2017).
- ▶ Μουρίκη, Κατερίνα και Κυρίτση-Τζιώτη, Ιωάννα, *Ερωτόκριτος*, εικονογράφιση Ίρις Σαμαρτζή, μουσική Νίκος Γ. Παπαδογιώργος (Αθήνα: Διάπλαση, 2015).
- ▶ <https://dialls2020.eu/>